

L'última fotografia de Joan Masó: un autoretrat de 1963. A la dreta, les cases de l'Onyar fotografiades per Masó l'any 1922.

La primera Girona en color

Sense publicitat i sense la inauguració oficial, sense cap mena de ressò en els mitjans informatius, va passar fugaçment per la sala Fidel Aguilar de Girona l'exposició d'*Autocroms* de Joan Masó i Valentí, preparada i presentada per Emili Massanas en una nova mostra de la seva pacient i rigorosa recerca pel món fascinant dels vells fotògrafs gironins. Sap greu que aquesta exhibició singular de les primeres proves de fotografia en color fetes a Girona hagi estat organitzada per l'Ajuntament d'una manera gairebé clandestina i s'hagi vist envoltada d'un silenci tan espès com injust.

A Joan Masó (Girona, 1883-1973) no l'hauria preocupat gens aquesta discreció perquè, tal com va escriure Marià Oliver, «durant la seva llarga existència mai no féu escarafalls d'exhibició, ni l'interessava que el seu nom figurés en cap lloc preminent». Potser per això és menys conegut que altres germans seus —Santiago, l'advocat; Rafael, l'arquitecte; Narcís, el pedagog— i ha restat sempre com a figura a l'ombra. Ara Enric Mirambell li ha fet justícia en una pàgina de la *Història de la impremta a la ciutat de Girona*: «Era home d'una àmplia i profunda formació cultural i humana, que es palesava en el seu tracte i també en la manera d'exercir la professió d'impressor».

Però de Joan Masó i Valentí s'haurien d'explicar moltes coses més. Algú va dir d'ell, en un poema familiar, que era «botànic, narrador, excursionista, fotògraf, impressor i un xic artista», i aquesta és, efectivament, una bona aproximació a les diverses facetes de la seva rica personalitat. Apotecari de professió, va regentar la farmàcia que hi ha al carrer de l'Argenteria, al peu del pont de Sant Agustí, però va deixar-la per ocupar-se directament de la impremta fundada pel seu pare, on s'editava el *Diari de Girona*. Allà va ser el responsable més directe —encara que, altre cop, el més amagat— de la seva revista *Vida* i va participar activament en el moviment cultural de l'època. Titular de la impremta després de la mort del seu pare, la va dirigir durant molts anys i —encara en vida— la va

posar en mans dels seus treballadors. Enamorat de la muntanya, va ser un excursionista incansable i va escriure per al butlletí del G.E. i E.G innombrables cròniques de sortides i guies dels principals paratges gironins. Profund coneixedor de la llengua catalana, la va ensenyar a molta gent i la va defensar en els moments més difícils. Va conrear una amistat fidel i exemplar amb destacats gironins, d'ideologia sovint allunyada de la seva. Va morir a la casa de les Balles-teries on havia nascut, viscut i treballat durant noranta anys.

Aquí, però, calia destacar el Joan Masó fotògraf, autor de centenars de plaques que són un testimoni esplèndid de la Girona de la seva època i del paisatge dels seus voltants. La primera fotografia en blanc i negre és de 1922 i poc temps després va provar de retratar en color. Va ser una experiència breu, amb vint-i-un autocroms, preferentment d'indrets gironins —Sant Daniel, la Devesa—, dels quals se'n conserven i se n'han pogut exposar divuit. El procediment, desenvolupat pels germans Lumière a partir de 1904, suposa a hores d'ara una autèntica curiositat arqueològica, sobretot si es té en compte que alguns dels ingredients del procés eren el puré de patata i la matafaluga. El revelatge era difícil i l'emulsió poc sensible, però la paciència i la sensibilitat de Joan Masó van plasmar sobre vidre i sobre paper aquesta primera Girona en color, condensada per sempre en una vintena de relíquies històriques. Llàstima que la seva presentació pública hagi passat tan desapercebuda com la figura del seu creador.

Un vot a favor d'un passeig

La secció de cartes al director de la revista *Àncora* n'ha publicat una datada a Barcelona i signada per Josep Amat i Pagès. Davant l'amenaça d'uns aparcaments subterranis al passeig del Mar de Sant Feliu de Guíxols, el senyor Amat i Pagès escriu unes ratlles plenes de seny i de bons arguments: «He pogut constatar que la construcció d'aparcaments subterranis als centres de la ciutat no ha resolt el problema. En canvi, han sabut resoldre el problema més satisfactoriament construint aparcaments vigilats a les entrades dels centres urbans (...). Nosaltres, a Sant Feliu, encara hi som a temps; disposem d'espais adequats a les entrades de la ciutat, espais que d'aquí a pocs anys resultaran estratègicament situats i més equidistants de tots els usuaris de Sant Feliu».

Aquest comunicant tan discret com amable no és altre que el gran pintor Josep Amat, nascut a Barcelona l'any 1901; l'artista que ha sabut copsar amb una sensibilitat més afinada l'encís secret del passeig de Sant Feliu. Fa un any, fent-se ressò potser del vell elogi de Gaziell, Amat declarava a la nostra Revista que «el passeig de Sant Feliu segueix essent el més bonic del món». En tot cas, és el que ha inspirat les seves obres plàstiques més personals, tan inefables i líriques com les que Raoul Dufy va dedicar al passeig marítim de Niça.

Tot això i tantes altres coses belles i profundes que el passeig de Sant Feliu ha expressat o inspirat sembla que preocupa poc els botiguers ganxons, entestats a foradar el sòl encara que això signifiqui, com diu Amat, «carregar-se els arbres i convertir el Passeig en una inhòspita superfície de ciment». És així com el Sant Feliu plàcid i lluminós dels seus olis és a punt de ser engolit definitivament pels excessos del turisme i per l'actitud incívica d'alguns dels seus habitants. Ens fa por que el vot d'un pintor de vuitanta-set anys a favor del passeig de sempre compti molt poc enfront dels interessos que mouen operacions com la que s'ha posat en marxa. De fet, Amat ja ens ho va dir fa un any: «En aquest temps, al carrer, un pintor hi fa nosa». Fa nosa que pinti, de la mateixa manera que els arbres i els jardins i les terrasses i els signes de la veritable civilització urbana fan nosa als que tenen de la ciutat una visió estrictament materialista i utilitària.

D'aquí a uns anys, doncs, si algú no hi posa remei, potser només ens restarà un consol: el d'anar a recordar o a descobrir per les parets dels museus, en les obres perdurables de Josep Amat, com era el passeig del Mar de Sant Feliu de Guíxols abans de la seva destrucció.

El passeig de Sant Feliu de Guíxols en un oli de Josep Amat de 1945.

La "parva Gerunda" de Dídac Faig

En el pòrtic del llibre *La Girona dels poetes* he gosat sostenir que la gran vena lírica d'inspiració gironina que va començar amb el simbolisme, va créixer amb el modernisme i es va consolidar amb el noucentisme, no s'ha pas extingit, sinó que es manté, potser més soterrada, però viva, en els corrents poètics dels nostres dies. Han passat els anys, els escenaris urbans s'han modificat, ha evolucionat el llenguatge i la sensibilitat dels poetes és una altra, però la seducció de la ciutat perdura. D'això en donen fe, a l'antologia, les obres d'autors de la generació dels quaranta, com Narcís Comadira i Salvador Oliva, i dels cinquanta, com Albert Rossich.

Enllestit el llibre, m'arriba la notícia d'un altre doll poètic directament entroncat amb la ciutat de Girona. En la darrera edició dels premis anuals de la revista barcelonina *El Cieruo*, el de poesia catalana ha estat atorgat a Dídac Faig i Vinyes, natural d'Anglès i rector de la parròquia de Sant Pere de Bigues, petit municipi del Vallès Oriental. El seu recull *El mur i l'alba* va ser presentat a concurs amb un lema prou explícit: *Parva Gerunda*.

Heus aquí, en els tres poemes que es reproduïxen, els escenaris gironins de sempre il·luminats amb una nova llum. Alguns, com la catedral, ja cantats i evocats per molts altres autors. D'altres, inèdits fins ara a la contemplació poètica. Gràcies a Dídac Faig, que és d'avui però que connecta amb la línia dels clàssics, la guia lírica de Girona podrà ampliar amb nous punts de referència l'inesgotable itinerari urbà.

•La possible antologia de textos literaris sobre el paisatge de Girona s'ha enriquit amb una descripció fins ara inèdita: la de la ciutat vista des de la *Residència*, al barri de Sant Ponç. L'ha escrit Josep Vicente, per a la revista ganxona *Setmana*, després d'una nit de vetlla a l'establiment sanitari: «És hora d'alba, quan la inquietant foscor mòbil i semaforitzada va esfilagarsant-se, i la ciutat, tan coneguda, ens és retornada a poc a poc —erecta en les seves torres i arbres que li donen perfil—, gairebé solemnement (en el ritu de tot el que és germinal), alhora que hi ha l'emergència lentíssima dels colors, o potser, més que els colors, la pell lumínica de la ciutat des-submergida. El tapis de Girona va, lentament, com cada dia, des-esfilagarsant-se».

•L'escultor Josep Mª Subirachs ha realitzat una escultura monumental per a la ciutat de Seül, seu dels Jocs Olímpics. Quan els diaris barcelonins n'han publicat la fotografia ha sorgit la sorpresa, perquè la peça és pràcticament idèntica a una altra de l'artista instal·lada a l'Hospitalet de Llobregat. Als gironins això no ens ve de nou, perquè el monument als constructors de la catedral que l'escultor va fer per a les escales de la Pèra s'assembla sospitosament al que havia realitzat poc temps abans a la memòria de Salvador Espriu per a una plaça de Santa Coloma de Farners.

•Ha mort a Barcelona l'arquitecte Joaquim de Ros i de Ranis. Les terres gironines li van donar algunes oportunitats de lluïment professional, però la seva intervenció va ser ben poc afortunada. Del seu pas restaran dues obres, diverses en el sentit i el estil però igualment lamentables pel seu resultat final i per la seva errònia intervenció sobre monuments preexistents: a Figueres, el pati del Teatre-Museu Dalí; a Girona, les arcuacions inventades de la Porta dels Apòstols.

PORTA RUFINA

Sobre peus de mur carrat
he tramuntat la boirina
de tants segles que l'espina
de cada un se m'ha clavat.

I amb el nom agosarat
de la matrona més fina
he alçat murs de mantellina
com un bleix d'eternitat.

Delejant llargues estances
sota algun sol de bondat,
simitarres he blegat,

cansada d'espuntar llances.
Ara em canten benaurances
les campanes de ciutat.

BANYS ÀRABS

Resta sols, de mi, el que dic
en la font de melangia
d'aquest doll, com profecia
d'alcorà: Jo, Abd al Malik,

no he cercat pas l'enemic
en l'albada que neixia,
de tant d'or com resplendia
sols n'he obert l'erol més xic.

I em barrava el pas amic
la ciutat que em confonia!
Vagarejo ara al somic

d'aquesta aigua que hi renia
i em refaig d'aquell fatic
per tornar-hi un altre dia.

CATEDRAL

El clam d'un poble em basti
i un dogma m'ha encimbellada,
no hi ha pedra ben tallada
que no es deleixi per mi.

Amb l'oreig del salm més fi
he pres tan alta volada
que de l'atzur avibrada
dreço l'home al seu destí.

I en el fòrum d'un glatir
de l'antiga petja esclava
crido el goig que no s'acaba

per tants segles de sofrir.
Tot en mi s'enfila en saba
d'un etern cant del mati.

"Banyista", de
Francesc Vayreda,
1916.

L'escola olotina que no va poder ser

Montserrat Vayreda ho diu en un poema sobre la seva família: «En Vayreda i Casabó, / noucentista en la collita / —carn en fruit, fruit en saó, — / plantà la tercera fita».

Francesc Vayreda i Casabó va ser, en efecte, el tercer de la nissaga dels Vayreda. Va néixer a Olot l'any 1888, fill i hereu de Joaquim i nebot de Marià Vayreda. Va començar per ser deixeble del seu pare, però aviat es va independitzar pictòricament. A Barcelona va freqüentar l'acadèmia de Francesc d'A. Galí, i a París, durant els anys 1911 i 1912, va estudiar al Cercle International des Arts del Boulevard Raspail. Allà va conèixer, d'una banda, els avantguardismes del moment i, de l'altra, l'obra dels impressionistes i dels *fauves*. Va ser així com, en expressió de Francesc Fontbona, «va sintetitzar la tradició olotina amb un *cézannisme* plàcid» que l'acostava enormement a Sunyer, Torres García i els noucentistes catalans. Va ser, doncs, l'únic «noucentista en la collita» dels Vayreda i d'Olot, i la seva obra plàstica no va ser entesa ni pels de casa seva ni pels del seu poble. La simplificació dels paisatges va ser atribuïda a impotència descriptiva pels ulls acostumats al realisme patern, i les figures de les banyistes mediterrànies eren l'antítesi dels retrats acadèmics de l'oncle i de les imatges que sortien de la familiar fàbrica de sants. Francesc Vayreda va morir als 41 anys i la seva línia va restar literalment sense descendència: ningú de la seva òrbita d'influència no va tenir la intel·ligència o el coratge de seguir-la.

Tot això ve a tomb perquè ara Francesc Vayreda ha tornat a Olot, i la Sala Oberta del Museu Comarcal de la Garrotxa n'ha exhibit vint-i-quatre obres significatives, executades entre el 1916 i el 1928. Joan Sala ha escrit, a propòsit d'aquesta exposició, que «la mort prematura fa que es trenqui un principi d'evolució que potser hauria trencat motllos pictòrics i hauria facilitat que la tercera generació de l'escola olotina sortís de l'anquilosament». Més explícit, Francesc Miralles ha dit: «Cabe suponer que, de no haber muerto, su influencia habría sido decisiva, en su ambiente natal, para romper con los tópicos que implantó su padre». Qui sap! En tot cas, aquesta és l'història de l'escola olotina que podia haver estat i no va ser: una escola que, lluny de repetir mimèticament els esquemes rituals del passat, els aprofités com a substrat de les seves noves tendències i de les aportacions estètiques de cada moment present.

Per això, recuperar l'obra de Francesc Vayreda, estudiar-la a fons i exhibir-la no temporalment, com ara, sinó de manera definitiva i amb tots els honors, és un repte i gairebé una exigència de documentar i d'explicar un dels moments més fugaços però més alts de la trajectòria pictòrica olotina.

NARCÍS-JORDI ARAGÓ

paperets

•A l'avinguda Gaudí de Barcelona, dins de la programació d'accions parateatrals Grec-Transformadors, el grup Afic Teatre de Girona ha representat l'espectacle *Corpus*, que havia tingut com a primer escenari el barri vell gironí, de la Catedral a la Rambla. L'acció consisteix en la instal·lació d'un singular i angoixós mercat d'ulls i en la desfilada paral·lela de nombrosos personatges vestits de negre, carregats amb enormes bosses de papers. L'hermetisme hieràtic dels figurants crea entre els espectadors més o menys involuntaris una situació de tensió i de neguit que es correspon amb la duresa de la denúncia formulada.

•El diputat socialista Felip Lorda, que és llicenciat en llengües clàssiques, ha recordat en un article al *Diari de Barcelona* algunes màximes llatines sobre la pàtria. Una d'Horaci: *Dulce et decorum est pro patria mori*, és dolç i honorable morir per la pàtria. Dues de Ciceró: *Ubi bene, ibi patria*; on hi ha el bé, hi la pàtria, i *Patriae solum omnibus carum est*, la terra com la pàtria és estimada per tots. I una dita anònima, solemne com les altres: *Patria cara, carior libertas*, la pàtria m'és estimada, però m'ho és més la llibertat. Des de Girona podem afegir a aquesta breu antologia una altra màxima anònima, esculpida en pedra a la llinda d'una porta lateral del pati de la casa Burgués, al començament del carrer de la Força: *Omne solum forti patria est*, qualsevol terra és pàtria per al fort.